

SOLT KATALIN¹

A Város Mindenkié

Gondolatok Udvarhelyi Éva Tessza: *Az igazság az utcán hever. Válaszok a magyarországi lakhatási válságra* című könyve kapcsán
(Napvilág Kiadó, 2014, 296 o.)

A *Város Mindenkié* csoport emblemikus megtestesítője mindannak a tudományos, politikai és lelkiismereti elköteleződésnek, amely Udvarhelyi Éva Tessza könyvéből sugárzik. A csoport nem fő- vagy címszereplője a könyvnek, de működési elvei, tevékenysége, tagjainak kapcsolatrendszere többségében azokat a célokat, eszközöket és cselekedeteket valósítja meg, amelyeket a szerző tudományos kutatási eredményei alapján körvonalaz a lakhatási válság megoldásának egyik lehetséges módozataként.

Udvarhelyi Éva Tessza a lakhatási jogok, a hajléktalanság szociológiai, antropológiai, történeti vizsgálatát a hagyományos irodalomfeldolgozás és másodlagos adatok felhasználása mellett részvételi akciókutatási módszerekkel igyekezett feltárni. A választott módszer szorosan kapcsolódik a szerzőnek a társadalomtudósok feladatáról, szerepéről kialakított nézetéhez: „...a társadalomtudósok felelőssége, hogy gyakorlati szempontból is foglalkozzanak a sürgető társadalmi problémákkal, és akár maguk is részt vegyenek ezek megoldásában” (17. o.). Ez a szemléletmód érzékelhető a könyv egészében, de különösen erősen érvényesül az elmúlt 25 év magyarországi viszonyainak elemzése során.

A könyv három oldalról közelíti a hajléktalanság problematikáját: az elmélet (a nemzetközi szakirodalom eredményei), a jelenség hazai és részben nemzetközi történetének bemutatásával, valamint a jelenlegi, a 2010-es évek magyarországi helyzetének elemzésével és megoldási lehetőségeinek feltárásával. A háromféle szempont azonban nem különül el teljesen egymástól: bár találunk a könyvben két fejezetet (az első két fejezet), amely elsősorban az elméletet, illetve a történeti folyamatokat tárgyalja, a három megközelítés szorosan összefonódik a napjainkban kialakult hazai helyzet bemu-

---

1 Habilitált doktor, nyugalmazott főiskolai tanár. Elérhetőség: katalin.solt@gmail.com.

tatását tárgyaló fejezetekben (3., 4. és 5. fejezet). A szerző többnyire kiválóan összekapcsolja az elméletet, a múlt örökségét és a jelent, amelyek így szerves egységben jelennek meg az olvasó számára. Ezért felmerül a kérdés: vajon nem lehetett volna el is hagyni a szokásos – legalábbis disszertációkban² elvart – elméleti bevezető fejezetet, és annak mondanivalóját beépíteni a későbbi részekbe?

A könyv legérdekesebb, sőt kifejezetten izgalmas része az, ahol a szerző a helyzet bemutatását megalapozó részvételi akciókutatásokat mutatja be (6. fejezet: „Itt újra megindult az agyam.” Az állampolgáriság visszaszerzése részvételi akciókutatással). Ebben a részben nem egyszerűen egy száraz kutatómódszertani leírást találunk, hanem egy izgalmas történetet arról, miként került a szerző kapcsolatba a budapesti hajléktalanokkal, és hogyan szerveződött egy kutatócsoport profi kutatók és hajléktalanok közreműködésével. Tudományos művek kapcsán legfeljebb nagyon elszánt és elvárásolt kutatók szokták a „lehetetlen” jelzőt használni. Ez a fejezet azonban még azok számára is érdekesítő, akik maguk nem társadalmi problémákkal foglalkoznak, sőt akár nem is kutatók, csak érdeklődnek a körülöttük lévő emberek élete és a társadalmi folyamatok iránt. Különösen tanulságos azon kutatók számára, akik még nem találkoztak részvételi akciókutatással, akik a kutatásban kizárólag a külső szemlélő elvét követik. Ezért a nem szakmabeli érdeklődőknek azt ajánlom, hogy a könyv olvasását ezzel a fejezettel kezdjék!

A folyóirat jelen számában az olvasók több hasonló kutatási módszerrel, illetve az azokkal elért eredményekkel ismerkedhetnek meg. Udvarhelyi Éva Tessza könyve kiemelkedő példája az alternatív módszertan alkalmazásának.

A recenzens abban a kényelmes helyzetben van, hogy ismertetőjét nem kell a könyv tartalomjegyzékéhez igazítania, ezért a részletesebb bemutatást – a fenti ajánlásnak megfelelően – a részvételi akciókutatással és a mögötte meghúzódó tudományfilozófiával kezdem (a már említett 6. fejezettel).

A tudomány klasszikusainak viszonylag alapos ismerete okán a recenzens örömmel fedezett fel a fejezet első sorában egy Marx-idézetet a *Tézisek Feuerbachról* című írásból. „A filozófusok a világot csak különbözőképpen értelmezték; de a feladat az, hogy megváltoztassuk.”³ Udvarhelyi Éva Tessza bemutatja, hogyan tudja egy társadalomtudós megváltoztatni azokat a folyamatokat, amelyeket vizsgál, és miért is van szükség erre. Saját példáján keresztül illusztrálja, miként vész kárba a tudós eredménye, ha a feltárt összefüggések, a jelenségek leírása nem készíti az érintetteket a változtatás-

2 A könyv a szerzőnek (In)justice on the streets. The long housing crisis in Hungary from above and below című, a City University of New York egyetemen megvédett doktori disszertációja alapján készült.

3 Marx, K. (1974). Tézisek Feuerbachról. In Marx–Engels: *A német ideológia*. Magyar Helikon. 11. o.

ra. (Számptalan társadalomkutató kollégám szembesült már hasonló helyzettel: kemény munkával feltárta valamely jelenség jellemzőit, kidolgozott megoldási javaslatokat is, és azok visszhang nélkül maradtak, mintha az új tudás meg sem született volna.) Az adott helyzetben a szerző megtalálta a módot, miként váljon kutatási eredménye a világ megváltoztatásának eszközévé. A példa tanulságos és követésre méltó.

A kutatási módszer különlegessége az is, hogy itt a kutatók és a kutatás alanyai azonosak: a kutatócsoport tagjainak többsége hajléktalan volt, és ők maguk igyekeztek több oldalról feltárni a hazai lakhatási viszonyok anomáliáit a hajléktalanok körében. Mindezzel nemcsak új tudáshoz jutottak, hanem hozzájárultak sorstársaik tudatosodásához, ismereteik bővítéséhez, akcióik céljainak megfogalmazásához és megvalósításához.

A kutatók eredményeiket bemutatták, bemutatják a hagyományos tudományos fórumokon is; több konferencián megjelentek a laikus (hajléktalan) kutatók is, így például 2014 szeptemberében a Friedrich Ebert Stiftung és a Political Capital Institute közös rendezvényén vagy a BME Kommunikációs Szakkollégiumában.

Milyen eredménnyel járt a módszertani megújulás? Többet tudunk-e a hajléktalanságról a kutatás eredményeként? Mivel bővült a tudásunk a hazai társadalmi állapotokról?

Ezekre a kérdésekre három metszetben válaszol a szerző. Egyrészt feltárja a hajléktalanok különböző szempontú kirekesztésének folyamatát és jelenlegi állapotát. A kirekesztés részben fizikailag, részben erkölcsileg, részben adminisztratív eszközökkel történik. Mindezek következtében a hajléktalanság kriminalizálódik, és nem a probléma tényleges megoldása felé történnek lépések. A szerző kemény politikai következtetéseket is levon, amikor a hajléktalanság okán a szegénység kezelésének szükségét, az egyenlőtlenségek csökkentésének megoldatlanságát a rendszer jellemzőjének nevezi. Egy olyan rendszer kiépítésének eleme, amely „az osztályegyenlőtlenségek kiszélesítésén és a tömeges megfosztáson alapul” (129. o.).

A másik megközelítés a hivatalos, legalizált szervezetek hiányosságainak bemutatására irányul. Egyes politikusok és szervezetek nyilatkozatait elemezve a szerző arra világít rá, hogy az álláspontok nem a kérdés tényleges, valódi okainak felszámolását célozzák, hanem egyfajta tüneti kezelésre irányulnak. A szerző úgy véli, hogy az egyes hajléktalanok megsegítésére irányuló szerveződések intézményesülése, a jótékonyági tevékenységet folytató civil szervezetek szintén nem tesznek lépéseket a valódi megoldások felé, mert az állami támogatásoktól való függőségük, az államszervezetbe való integrálódásuk megakadályozza a valódi okok feltárását – részben szemléletük, részben anyagi érdekeik miatt.

A harmadik szempont a hajléktalanszerveződések történetének bemutatásán keresztül érvényesül. A szerző áttekinti az 1990-es évektől napjainkig terjedő időszak legfontosabb civil mozgalmait, amelyek (a szerző kifejezésével) az elnyomás ellen léptek, illetve lépnek fel. A radikális megmozdulásokat az állam viszonylag könnyen leszerelte azzal, hogy újabb hajléktalanszállókat nyitott meg, és így megint csak nem biztosították a lakhatáshoz való jogot. A mozgalmak bemutatásával a szerző célja az volt, hogy bizonyítsa: a hajléktalanok nem egyszerűen rászoruló áldozatok, hanem lakhatási joguktól megfosztott állampolgárok, akiknek nem átmeneti szállásra van szükségük.

Az utolsó fejezetben (A közpolitika, az aktivizmus, a szociális szakma és a társadalomtudományok felelőssége) még határozottabban fogalmaz: „...a magyar állam irányítói lényegében a szegény és kirekesztett emberek démonizálásával és büntetésével próbálják legitimálni a kisémmizést, és elrejtteni saját politikai, gazdasági és társadalmi kudarcukat” (254. o.).

Ajánlom ezt a könyvet mindazoknak, akik nyitottak a közbeszédben gyakran jelentkező szociális problémák újragondolására, akik nyitottak a társadalomtudomány új irányainak megismerésére, és akik tenni szeretnének a szegénység felszámolásáért. Ajánlom azoknak is, akik eddig támogatták az aluljárók „megtisztítását” célzó lépéseket – hátha a könyv hatására (legalább részben) megváltoztatják álláspontjukat.